

UNIVERSITÄTS-
BIBLIOTHEK
PADERBORN

De Ivstitia Et Ivre ceterisq[ue] Virtutibus Cardinalibus

Lessius, Leonardus

Antverpiæ, 1632

Dvb. 1. Quæ inopia vel impotentia excuset debitorem à restitutione.

[urn:nbn:de:hbz:466:1-72459](https://nbn-resolving.org/urn:nbn:de:hbz:466:1-72459)

CAPVT DECIMVM SEXTVM.

De causis excusantibus à restitutione, vel omnino, vel ad tempus.

Constat Dubitationibus 12.

IOHANNES Medina C. de rebus restituendis, q. 3. enumerat 12. causas à restitutione excusantes, quas ordine prosequitur.

Prima est, Inopia debitoris. 2. Remissio creditoris. 3. Cessio bonorum. 4. Damnum, quod verisimiliter putatur creditori, vel Reipubl. vel alicui tertio obuenturū. 5. Solutio facta creditori tui creditoris. 6. Rei debita interitus. 7. Iuris aut Iudicis auctoritas. 8. Religionis ingressus. 9. Excommunicatio creditoris. 10. Incertitudo creditorum. 11. Dispensatio vel compositio cum Papa. 12. Compensatio. De quibus breuiter dicendum.

DVBITATIO I.

Quae inopia vel impotentia excuset debitorem à restitutione.

Respondeo: Dico Primò, Extrema necessitas tua, vel tuorum, vel proximi, cui aliter subuenire nequis, nisi rem alienam vel alteri debitam impendendo, excusat à restitutione, quamdiu ea durat. Est communis DD. Ratio est; quia in tali euentu omnia sunt cōmunia, saltem quoad vsum, ita vt licitè quiuis possit occupare, sibi que vindicare rem adeò necessariam, & ex eius vsu sibi & proximo opulari, vt ostensum est cap. 12. dubit. 12.

Sed difficultas est, Vtrum transacta necessitate tenearis ad restitutionem?

Resp. Certum est, in quibusdam euentis, si res sit magni momenti, nec censetur donata, te teneri, dum suppetet commoditas.

Primò, Si res adhuc extet, tunc enim teneris ratione rei acceptae, vt si eguisti vsu rei, quo res non consumitur, vt equi, vestis, nauis, &c. non enim extrema necessitas ius tribuit ad amplius quàm opus sit, vt ex periculo te eripias. si quid ergo superfit, restituendum.

Secundò, Si intercessit contractus, siue ante necessitatē, siue in ipsa necessitate, per quem translatum sit dominium: vt si acceperis mutuum, vel emeris; si enim ante necessitatē accepisti, & per illam rem te in extrema necessitate potes inuare, non incidis in extremam necessitatē respectu opis alienae, (de qua hīc agimus) id est qua res aliena tibi sit necessaria. nam per rem tuam, quam emisisti antea, vel mutuam accepisti, qua in tuum dominium cessit, potes tibi consulere. vnde manifestum est, non esse tibi ius accipiendi & consumendi rem alienam. manet ergo obligatio per contractum inducta. Si tamen per contractum non sit translatum dominium, vt in commodato, precario, conducto; & in extrema necessitate rem consumpleris, probabile est, te non teneri, nisi re,

vel spe seu facultate propinqua diues sis. Ita Petrus Nauarra lib. 4. cap. 4. numero 26. Ratio est; quia non teneris ratione rei, vt quae nec in se nec in pretio extet: neque ratione acceptationis, cum eam Iure tuo consumpleris: neque ratione contractus, quia isti contractus non obligant te per eunte, nisi culpa tua perierit. hīc autem abique culpa perijt. colligitur ex Siluestro v. Restitutio §. num. 2.

Tertio, Si habes ex delicto (vt si furatus sis ante necessitatē) teneris, etiamsi postea in necessitate consumas. quia obligatio iam antè contracta, per necessitatē superuenientem non est extincta, sed consopita: quare transacta illa necessitate reuiuiscit. Ita Scotus d. 1 §. quaestione 2. §. Ad argumenta. Idem tenent Richardus, Paludanus, & Siluest. Restitut. §. numero 2. qui hos citat. Hāc sententia mihi videtur vera. Contrarium tamen est probabile, scilicet, te non teneri; vt docet Petrus Nauarra lib. 4. cap. 4. numero 24. & quidam alij. quia licitè potuisses accipere, si non habuisses antea, & consumere. Addunt iisdem Doctores: Si accepisti rem absque peccato, nempè in ipsa necessitate constitutus, te non teneri restituere, quia vsus es iure tuo, illam accipiendo & consumendo. Sed contrarium puto esse verius; nempè, si res, quam consumpsisti, sit magni pretij, nec putetur donata, te semper ad restitutionem teneri, quando commodè poteris. Ita docet Nauarrus cap. 17. numero 61. & 62. Adrianus in 4. tractat. vi. de restitut. §. Quia dictum pag. 159. Conarruias ad regul. Peccatum, p. 2. §. 1. num. 3. & 4. Medina quaest. 3. in Principio. Toletus lib. 5. cap. 24. Ratio est; quia extrema tua necessitas non transfert in te dominium rei alienae, sed tantum tribuit ius vtendi, idque prout opus est vt periculum euadas, & cum minimo alterius incommodo. ergo non auferit obligationem restitutionis faciendae, si copiosior euaseris. Confirmatur, quia alter non tenetur eam dare, nisi quatenus opus est vt confilas tuae necessitati: sed ad hoc sufficit, vt rem tibi vendat, vel mutuet, vel det cum obligatione restituendi, cum veneris ad lautiorē fortunam: ergo. Quòd si res sit parui pretij, non teneris postea restituere; maximè si re & spe seu proxima facultate pauper eras: quia talia non solent pauperibus sub onere restituendi dari, sed absolute. ridiculus enim esset diues, qui à paupere pro aliquot panibus, vel calceis, vel trita veste, talem obligationem exigeret.

Petes, Quo Iure tenebitur restituere rem talem, si non intercessit contractus, quo se ad hoc obligarit, neque delictum?

Respondeo, Tenetur ratione cuiusdam tacitae obligationis Iure gentium introductae, qua quis rem alterius in necessitate consumens, se tacitè obligat ad rependendum, quando suppetet copia. et si enim diuisio rerum non potuit impedire vsum

rei

rei alienæ, tibi necessariæ; fecit tamen, vt tenearis ad restitutionem, quando commodè poteris. rationi enim consentaneum est, vt consulatur tua necessitati abque notabili alterius damno. Alioquin si exercitus extrema inopia laborans, absumeret bona multorum agrorum, non teneretur ad restitutionem; quod planè falsum est. Tacite ergo se obligant iure gentium ad restitutionem faciendam, dum commodè poterunt.

Dices, Si quis in extremo periculo, dum fugit hostem, vtatur equo alterius, & contingat equum perire, non tenetur ad restitutionem, vt multi DD. docent. ergo non oritur tacita obligatio ex vñ rei alienæ.

10 *Si equus quo fugit pereat.*
 Respondeo, Si non sit probabile periculum interitus equi, non tenetur soluere pretium; quia interitus censetur fortuitus. sed solum tenetur pro vñ, si ille sit diuturnus, vel cum notabili damno domini. Pari modo neque conductor tenetur ad pretium; quia res domino suo perit, nisi interueniat pactum, vel mora, vel culpa. Si autem sit periculum; verius puto, teneri soluere pretium, si intereat: etiam si aliqui DD. indistinctè loquentes, contrarium sentire videantur. quia sicut dominus in hoc casu non tenebatur abque illo onere concedere, ita non videtur ipse sine tali onere accepisse; cum æquitas naturalis & ius gentium videantur ad hoc obligare: non enim plus iuris potest sibi in re alterius vindicare, quam alter tenebatur concedere. vide Nauarrum & Couar. supra.

11 *Præceptum eleemosynæ.*
 Hinc tamen non sequitur, præcepto eleemosynæ satisfieri mutando; sed benè donando sub conditione, quando res est magni pretij. quod verum est; nemo enim potest iure queri sibi 20. vel 30. aureos non dari absolute, sed cum onere vt teneatur refundere, si locuples aliquando euaserit.

12 *Si creditor in pari necessitate?*
 Petes, Quid si creditor sit in pari necessitate?

Respon. Primò, Si creditor subtractione illius rei coniectus est in illas angustias, teneris illi restituere. Psimò, quia subtrahere alicui rem qua ille extremè indiget, est perinde atque occidere. Secundò, quia in pari causa melior est conditio possidentis, præsertim domini. Ita passim DD. Scotus, Siluester, & alij supra. Secundò, Si verò creditor subtractione illius rei non est coniectus in extremum illud discrimen, sed aliunde incidit, non teneris illi in pari discrimine, quamuis sim: l incidit, (etiam si Scotus, Richardus & Paludani. contrarium teneant) idque non solum quando res est sub dominio debitoris; sed etiam quando in specie est debita creditori: et si Nauarrus num. 60. cap. 17. tunc contra sentiat. Ita docet Caietanus quæst. 62. art. 5. Scotus lib. 4. q. 7. art. 1. ad quartum argumentum, Toletus de peccatis mortalibus cap. 39. Ratio est; quia pro eo tempore cessat vis & potestas dominij, iure gentium introducta; & perinde se res habent, ac si diuisa numquam fuissent. et si enim dominium rei maneat apud priorem dominum quasi in habitu, tamen actus eius impeditur, perinde ac si non esset. itaque manent intra limites iuris naturæ. Quare cum, seposito iure gentium quo facta est diuisio, possit quisque sibi consulere ex re quam occupat & possidet; non tenetur eam tunc restituere domino. Vnde si ante occupauit tuum panem in solitudine, vel tuam sar-

cinam aut tabulam in naufragio, vel equum in fuga, non teneor tibi tunc restituere, etiam si simul in extremum periculum incidimus; quia per hanc subtractionem non incidisti in periculum, neque in periculo constitutus hanc rem occupaueras, vt per eam te saluares. Si eodem momento res sit occupata in extrema necessitate à duobus, tunc vel diuidenda est, si potest diuidi, vel forte tribuenda.

Idem licitum est non solum pro se, sed etiam pro parente, vxore & liberis: hos enim in extrema necessitate præferri posse creditori, docet Scotus supra, Lopez 1. p. cap. 53. & Toletus de 7. peccatis mortalibus c. 39. reuocans id quod dixerat lib. 7. c. 24. addens, etiam fratres in hac necessitate posse præferri creditoribus. Idque mihi videtur probabile; et si Couarr. & alij id non concedant, nisi cuique pro se.

Dico Secundò, Non solum extrema, sed etiam grauis necessitas tua & proximi excusat, quamdiu durat; nisi creditor sit in pari necessitate. est communis sententia Doctorum, & patet ex dictis c. 12. dub. 12. vbi ostensum est, probabile esse, licere in hoc casu clanculum surripere; ergo multò magis licitum est non restituere, etiam si res in specie debita sit. Itaque ob periculum morbi, magnæ famis, nuditatis, & similis afflictionis, quam aliter nequis auertere, nisi rem alteri debitam impendendo, potest differri restitutio. hæ enim dicuntur graues necessitates.

Dixi, quamdiu durat, quia verius est, per hanc necessitatem non extingui debitum, neque rem alienam magni pretij posse consumi, sine obligatione restitutionis faciendæ; quando commodè fieri poterit, vt patet ex supradictis. Non tenetur tamen de lucro cessante vel damno emergente ex dilatione; quia non censetur esse in mora, neque tacite videtur ad hoc se obligasse, cum solum per accidens eueniant ex dilatione.

Aduerte tamen, non esse improbableem, si is qui consumpsit rem alienam in graui necessitate, re & spe pauper erat, non teneri postea ad restitutionem. Ita Siluester v. Furtum, quæstione 5. Angel. eodem numero 37. vbi dicit, *Possit etiam dici, quod licet aliquis non sit in extrema necessitate, sine peccato & obligatione restituendi, possit occultè & bono modo accipere rem alterius, quando scilicet ille in abundat, & iste ita eget, vt ex præcepto teneatur huic subuicere.* Idem tenet Petrus Nauarra supra nu. 26. vbi etiam docet, Si quid ante necessitatem abstulisti iniuste, & in necessitate consumpsisti, debitum extingui; sicut ante dixerat de necessitate extrema. Hoc tamen non est concedendum, quando debitum est ex contractu, per quem translaturum est dominium in debitorem; iuxta ea que diximus circa primam propositionem, numero 4.

Dixi, Nisi creditor sit in pari necessitate; quia tunc teneris ei restituere, iuxta communiorum Doctorum sententiam. Nam in pari necessitate (præter extremam) potior est conditio creditoris. Imò multi Doctores, vt Scotus, Richardus, Paludani apud Siluestrum Restitutio 5. quæst. 2. tenent, etiam in pari necessitate extrema esse restituendum. Sed contrarium est probabile, & fortè verius. vt si debitor sit in graui necessitate ratione morbi, famis, vel nuditatis, non tenebitur restituere, etiam si creditorem contingat in parem inci-

incidere; modò debitor illum in eam non coniecerit; idque siue ex furto debitum sit ortum, siue ex contractu. Ratio est; quia non solum in extrema necessitate, sed etiam in graui, videtur esse melior conditio possidentis, vt colligitur ex dictis cap. 12. dubit. 1. Ideò enim melior est conditio possidentis in extrema necessitate, quia tunc omnia sunt communia; ita vt ius habeas occupandi ea, quæ sunt apud alterum, non similiter egentem. & postquam occupasti, non teneris restituere, durante illa necessitate; quamuis alter casu in parem necessitatem incidat, modò tu illum in eam non conieceris. atqui simile ius occupandi ex rebus alterius, ipsi nec ad personam nec ad statum necessariis, videtur concessum in graui necessitate, vt ibidem probabiliter est ostensum: ergo etiam si alter postea incidat in similem statum, non teneris tunc illi restituere.

21
Periculum salutis, rei familiaris, vel status, excusat.

Dico Tertio, Excusat etiam à restitutione statim facienda, Primò, magnum periculum salutis animæ tuæ, vel tuorum. Secundò, magnum detrimentum in rebus non debitis. Tertio, notabilis iactura decentiæ status. Primum docet D. Anton. 2. parte, titul. 2. cap. 8. ex Scoto d. 15. questione 2. §. ult. & Henrico quodlib. 6. quæst. 24. Idem tenet Nauarr. cap. 17. numero 57. vt si periculum sit, ne vxor vel filia præ inopia se prostituant, ne filij fiant latrones, ne ipse in desperationem præ impatentia incidat; vt rectè D. Antoninus. Magnæ enim sunt infirmitates animorum, quæ non quouis modo vinci possunt. Ratio est; quia quisque magis tenetur salutis animæ suæ & suorum consulere, quàm debita soluere. Debet autem hoc periculum esse notabile, ita vt non suppetat alia comoda ratio eius auertendi, nisi differendo solutionem. Secundum & Tertium docent ijdem Auctores & Couarr. ad reg. Peccatum, p. 1. nu. 2. Medina q. 2. dub. 4. & alij. Ratio est; quia in hisce casibus creditor secundum rectam rationem tenetur consentire in dilationem: contra enim æquitatem & charitatem faceret, si vellet sibi cum tanto alterius incommodo statim satisfieri. ergo non peccas contra iustitiam, etiam si differas. Patet consequentia; quia cum omnis iniustitia sit contra rectam rationem, vbi rectæ rationis dictamen non læditur, non peccatur contra iustitiam, vt docet Scotus supra. Confirmatur, quia nemo tenetur restituere, quamdiu dominus non potest iure esse inuitus circa detentionem: atque hic non potest iure esse inuitus; ergo.

2
Si res paruo pretio esset vendenda.

Hinc infertur Primò, Eum, qui debet 100. aureos, si non potest statim soluere, nisi domum vel prædium aliquod vendat multò minoris quàm valeat, non teneri statim, sed posse differre. Idque verum est non solum quando debet ex contractu, sed etiam quando ex delicto, vt Nauarr. supra ex D. Anton. docet. Et si Caietanus v. Restitut. q. 6. & Sotus l. 4. q. 7. art. 4. contrarium sentiat. Ratio est, quia et si creditor, quando debitum est ex furto, non teneatur ex iustitia dilationem concedere; teneatur tamen ex æquitate & charitate. æquum enim est, vt creditor permittat differri restitutionem, quæ suo debitori tam est damnosa, cum id sine suo notabili incommodo facere possit. Itaque

23

quando is est rerum mearum status, vt non possum debitum præstare statim, sine magna aliarum rerum mearum iactura, licitum est mihi ex quadam æquitate Iuris naturalis, differre, nisi forte

creditor simile detrimentum accepturus puteretur. Secus est, quando tales sunt circumstantiæ, vt nisi modò restitutum fiat, numquam sit futura. tunc enim, si res iniuste ablata est, statim restitui debet, etiam si magni sumptus essent faciendi, vt dictum est cap. 15. dub. 8.

24

Dixi, *Aliarum rerum mearum*, quia si non paterer iacturam nisi in rebus debitis, quibus me spolio dum soluo, non possem idcirco differre restitutionem. hoc enim non est propriè damnum pati in rebus suis, sed relinquere alienas & debitas. Similiter, si ex restitutione non paterer quidem damnum in rebus meis quas possideo, sed solum in lucro quod intendo consequi, non possem idcirco differre, vt rectè Nauarrus numero 59. & Caietan. v. Restitut. cap. 6. quia tunc nihil amitto de meo, sed solum delino lucrum facere de alieno, seu alteri debito. atqui aequitas non dicitur, alteri carendum esse rebus sibi debitis, vt ego ex illis lucrum capiam, quod tamen intelligendum est, nisi illud lucrum quæram, vt etiam aliis creditoribus meis satisfaciam; quibus alioquin soluere non poterò. tunc enim charitas postulat, vt creditor permittat dilationem, si commodè possit. quia contra rationem est, vt velis tibi statim restitui cum tanto aliorum creditorum incommodo, quod dilata solutione posset vitari. Ita Petrus Nauarra lib. 4. c. 4. n. 52. ex Corduba & Medina.

Si solum delino lucrum.

Infertur Secundò, Si vir nobilis non posset statim soluere nisi priuaret se omni obsequio familiarum & equorum, cogaturque abstinere à consortio sui similibus: & si cuius primarius non possit statim, nisi ita se priuaret, vt cogatur obire artem mechanicam sibi infuetam; posse differre restitutionem, donec absq; iactura status sui possint restituere. Quod intellige, Si statum suum in se obtinent. debent tamen sibi detrachere quantum possunt intra limites decentiæ status, quæ non consistit in indiuisibili, vt sensim restituant, vt notat Anton. supra. Et quamuis, si debita sint ex delicto, plerique existiment statim esse soluenda, etiam cum amissione status: verius tamen & æquius videtur, posse differri restitutionem, si statum illum iuste obtinent, & ex improviso calamitas incidens, ad eas angustias redegerit, vt debita olim ex delicto constata, non possint dissoluere sine sui status amissione. Ita Nauarrus c. 17. num. 63. & Siluest. Restitut. 5. questione 1. 3. & 4. vbi dicit hanc sententiam esse veriolem & humaniolem, & pro ea citat Scotum, Archidiaconum, & Ioannem Nyder. videndum tamen, an creditores non sint in pari angustia.

25

Non tenentur statim cum amissione decentiæ status.

Dices, Ob hanc causam non licet accipere alienum: ergo nec retinere, cum hæc eiusdem rationis videantur.

27

Respondeo, Negando consequi. Minus enim est retinere per aliquod tempus dum possides, quàm primò à domino auferre, eumque possessione spoliare; sicut minus est non curare vulnus inflictum, quàm illud infligere; idque confirmat communis hominum sensus, qui minus curant rem suam per aliquod tempus non restitui, quàm primò auferri.

Sed quid si ad eas angustias tua culpa sis redactus, v.g. ludis, comestationibus, superfluis sumptibus?

28

Si tua culpa ad rehatum, non excusaris.

Respondeo, Tunc non mereris dilationem, neque debitorum ex contractu, neque ex delicto. Tibi enim

enim imputare debes, quòd iam sine status amissione non possis satisfacere. Secus est, quando infortunium fuit improuisum. Ita docet Sotus l.4. de iust. q.7. art.4. & Petr. Nauarra supra num.44. Quod est notandum pro quibusdam nobilibus, qui debita sine fine contrahunt, vt supra conditionem sui status expendant.

29 *Si status inique partus, non excusat.*
 Dixi, Si status illum iuste obtinent; Quia si quis rapinis, vlturis, & similibus fraudibus ad aliquem honorabilem statum peruenisset, teneretur etiam cum eius amissione confestim restituere, vt communiter docent DD. Ratio est; quia hoc non est tam statum suum amittere, quam alienum dimittere, & ad suum reuerti. Quod est valde notandum pro multis hoc tempore, qui magnis fraudibus repente diuites & magni euadunt. non enim possunt differre restitutionem vsque ad mortem; sed tenentur statim restituere, etiam cum dimissione status male acquisiti. Hoc tamen intelligendum, nisi debitor iste passim habeatur vir probus & honestus, & non possit subito statum mutare, nisi de suis fraudibus se infamet: tunc enim sensim possit restituere; quia periculum infamiae excusaret, ne statim teneatur.

Dices, Dimittere statum, semper est quaedam infamia: ergo qui restituendo deberet eum dimittere, nunquam debet restituere.

30 Respondeo, Negando antecedens; quando enim passim scitur statum illum fraudibus comparatum, nulla est infamia illum deponere, sed hoc potius bonam famam conciliat, malamque abstergit. Quando verò putatur iuste acquisitus, tunc interdum dimissio status infamiam parit. nempe si homines inde suspicentur iniuste conquisitum fuisse.

31 *Si creditor simile damnum patiatur.*
 Petes, Quid si creditor ex dilatione par damnum accepturus sit in re familiari, vel statu?

Resp. Tunc teneris statim restituere, vt communiter docent Doctores; quia iactura rei familiaris vel status, non tribuit tantum iuris, quantum extrema vel grauis necessitas, nec facit vsum rerum communem. Itaque in causa parisi damni, potior est conditio creditoris.

32 *Discrimen inter debitoria ex delicto, & ex contractu.*
 Noranda est quaedam differentia inter dilationem debitorum ex contractu iusto, & debitorum ex delicto: quando enim licite differo solutionem eorum quae ex delicto debeo, teneor compensare damna, si quae interim eueniant creditori, & lucrum cessans ratione dilationis. Ratio est; quia iniuste fui causa, dum accepi rem illam lucri cessantis vel damni emergentis; debebam enim aduertere, facile hoc incommodum ex ea acceptione euenire. Quando autem licite differo solutionem debitorum ex contractu iusto, tunc probabile est, me non teneri compensare damna, si quae forte ille interim patiatur. Docet hoc Petrus Nauarra. numero 56. Ratio est; quia talis (inquit) non est in mora. Quod existimo verum esse, si debitor incidit in grauem necessitatem, vel in eam inopiam, vt non possit sine amissione status restituere: non autem si dumtaxat damnū aliquod pecuniarium esset passurus, quale creditor patitur. tunc enim si solutionem differat, vt damnum vitet, debet creditorem redde- re indemnem, quamuis ex contractu debeat. Nam contractus tacito consensu videntur sic intelligendi; vt videlicet post terminum tenearis soluere, vel damna emergentia compensare, nisi

33 *Gravis necessitas, & amissio status excusant à compensatione damni emergentis.*
 forte interim in grauem necessitatem incidetis, aut in eam inopiam, vt si tunc restituas, statum tuum retinere nequeas. tunc enim non est par creditoris & debitoris necessitas. Fortè tamen in censibus soluendis, illa sententia locum habere possit. nemo enim in his cogitur ad praestandum damnum creditori obueniens, aut ad lucrum ei cessans compensandum, quando sine notabili suo damno non potest statutis terminis soluere. Adde, Quando debitum est ex delicto, debitorem non teneri de damno emergente vel lucro cessante pro eo tempore, quo non poterat restituere, nisi conueni- ciendo se in grauem necessitatem, vt ex supra dictis colligitur.

DVBITATIO II.

Verum remissio creditoris excuset.

Respondeo, Sicut dilatio concessa à creditore excusat, ne statim tenearis; ita remissio, ne vim quam tenearis; est communis DD. Caietani v. Restit. c. 7. Couarr. ad reg. Peccatum, p.2. num. 1. Sorli- lib. 4. quaest. 7. a. 4. Nauarra. c. 17. n. 45. &c. Ratio est; quia sicut creditor potest ius suum, quod habet in debitorem, alteri donare; ita etiam ipsi debitori; quod est remittere: quia remissio est quaedam donatio. Nec refert, etiam si debitor non haberet animum restituendi; quia etsi peccet, tamen debitum extinguitur, si alter liberè remittat. Hic tamen tres requiruntur conditiones ex communi DD. sententia.

Prima est, Vt haec remissio sit omnino libera, id est, non extorta metu vel fraude; iuxta ea quae dicenda sunt cap. 17. dubit. 5. & 6. tunc enim etsi forte aliquo modo sit valida, tamen ad arbitrium donantis est reuocabilis; & donatarius tenetur vim & fraudem tollere, & donatorem in suam libertatem restituere, vt ratum habeat vel irritum, quod deceptus vel compulsus fecit. Metu extorta censeretur, si expressè vel implicite debitor minaretur creditori, nisi integrè vel ex parte remittat: quod interdum fit, quando potentes debent mechanicis aut mercatoribus. Similiter si cogeret eum subire multas molestias in sollicitando, saepe venire frustra, diu expectare, &c. *Frans esse*, si fingeret se longè pauperiorem, quam reuera sit. Blanditiæ autem & preces non obstant, quia non reddunt condonationem inuoluntariam; nisi forte præter modum essent importunæ, ita vt quis mallet sua pecunia priuari, quam tanta importunitate sollicitari. tunc enim remissio non valeret in conscientia; quia causa redimendæ iniustæ vexationis fieret. Non tamen hic opus est præsentem exhibere pecuniam, vt quidam putant. Imò vt rectè notat Caietanus, expedit vt pauper non offerat diuiti rem debitam, quando petit remissionem; quia forte præsentia rei moueretur ad non condonandum, vel certè esset difficilior. facilius enim remittimus non habita, quam ea quae iam habemus in potestate. quodcumque tamen creditor ex signis præsumitur non liberè condonasse, debitor non liberatur.

Secunda conditio est, Vt possit condonare. nemo autem potest condonare, nisi qui donare. vnde paterna debita non potest filius familias remittere, sicut nec vxor mariti.

Tertia,

34 *Condonatio creditoris.*

35 *Primo debet esse libera.*

36 *Secundo, ut possit condonari.*